

Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko-bilogorske regije (III.)

Kao i u dva ranija teksta s ovom temom (Z. Marković 1987; Z. Marković 1988) i ovdje ćemo obraditi nekoliko novijih istraživanja na području Podravine i kalničko-bilogorske regije, ne ograničavajući se samo na koprivničku općinu. Naime, Muzej grada Koprivnice surađivao je oko arheoloških istraživanja, datacije i kulturne atribucije dijela materijala s novijih iskapanja na području Gradskog muzeja Virovitica, a nalazišta koja su istraživana smještena su na obroncima Bilogore. Jedan dio rezultata novijih istraživanja objavljen je u međuvremenu na drugim mjestima pa zainteresirane

samo upućujemo i na tu literaturu (Z. Marković 1988A; Z. Marković 1989; Z. Marković 1990; Z. Marković 1990 A; Z. Marković 1990 B; Z. Marković 1990 C; Z. Marković, Problem kontinuiteta).

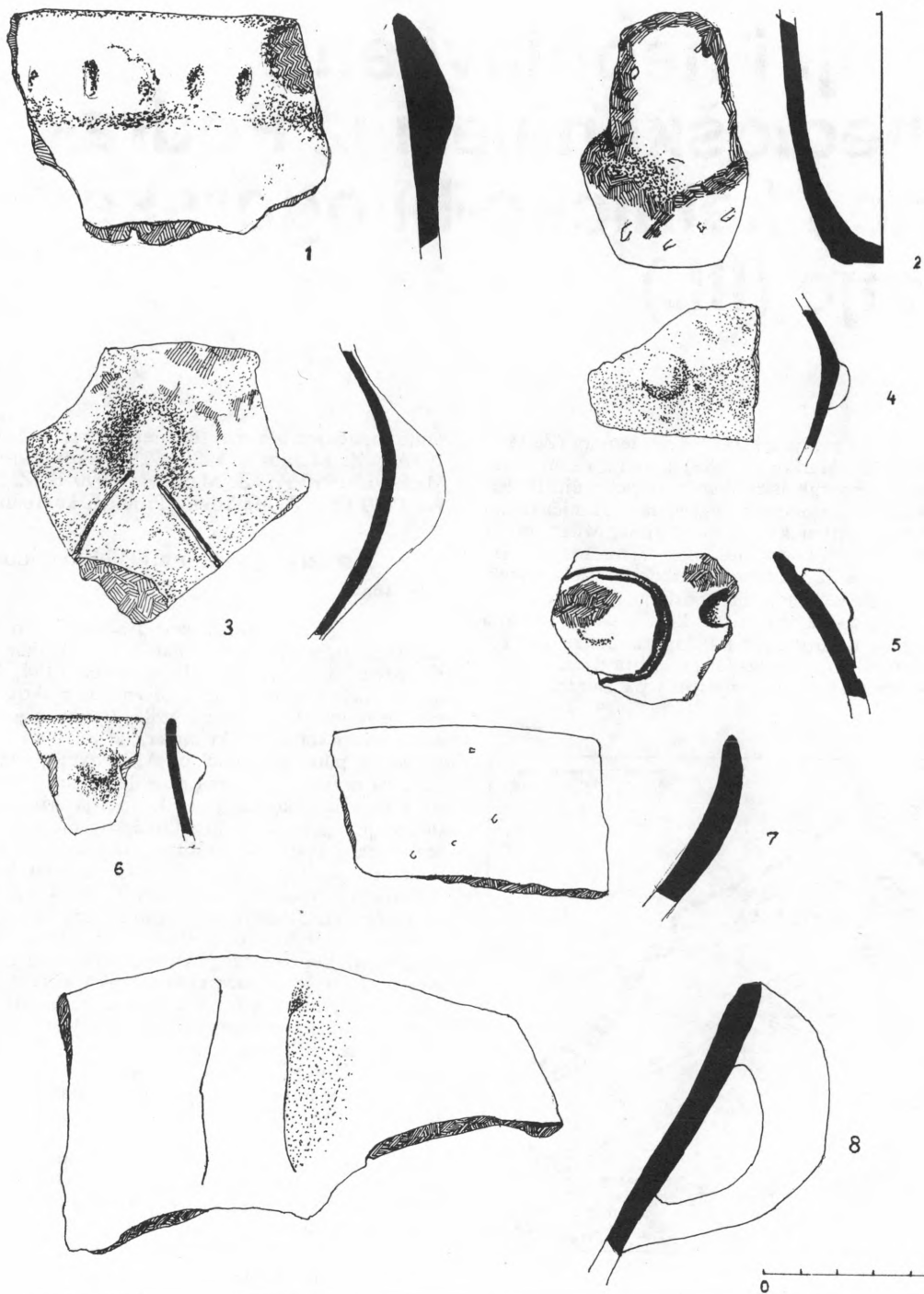
A. Istraživanja u šumi Veliki cimer kod Jasenaša

U šumi Veliki cimer kod Jasenaša, oko 6,5 km jugoistočno od Virovitice nalazi se lokalitet koji je registriran i ranije (K. Minichreiter 1984, 83-84), ali je tada pripisan isključivo lasinjskoj kulturi srednjega eneolita. Godine 1988. trasirana je šumska cesta preko šume Veliki cimer, od odvojka tzv. Virovitičkog puta na dionici od Milanovca prema Jasenašu pa prema jugoistoku do sela Pivnice. Regionalni zavod iz Osijeka (mr. Kornelija Minichreiter) obišao je s predstavnicima Gradskog muzeja Virovitica teren i ugovorio zaštitno iskapanje koje je financirala Šumarija Virovitica (u sastavu Šumarije Bjelovar). Istraživanje su vodili Z. Marković i Silvija Jančevski, arheologinja virovitičkog Muzeja, a u stručnoj ekipi bio je i Vladimir Kolarek, domar i preparator koprivničkog Muzeja. Vrijeme nije bilo pogodno jer je u početku bila jaka suša a kasnije hladno vrijeme i kiše. Na terenu su radili radnici Šumarije pa je i vremenski rok bio dosta ograničen. Ukupno se radilo od 8. kolovoza do 3. rujna 1988. godine. Zbog izričitoga traženja predstavnika Šumarije da se ne ometa promet na trasi koja je već bila oštećena skidanjem gornjih slojeva bagerima, morali smo kopati na rubovima šume, tj. uz prokopane kanale, što je zaista šteta jer nam manjka objektivnija slika rasporeda nastambi. U šumi Veliki cimer istraživali smo na ukupno tri različita lokaliteta-brijega, pa smo ih nazvali Veliki cimer 1, 2 i 3 (Z. Marković — S. Jančevski 1990).

Na krajnjoj južnoj padini prvoga prirodnog brijega (Veliki cimer 1) postavili smo tri sonde s površinom od 115 četvornih metara. Nadmorska visina ovoga brijega iznosi 233,5 m. Sasvim je sigur-

Slika 1.
Nalazišta koja su obradena u tekstu: 1. Kunovec Breg; 2. Farkašić; 3. Špišić Bukovica; 4. Jasenaš

1-8: Jasenaš — Veliki cimer 1 (1988), objekt 9 A (3: slikani ulomak; 4: slikanje?)

no barem jedan dio ovih prehistorijskih naselja go-
rio jer smo nalazili izgorjene dijelove kućnih i jams-
kih konstrukcija. Zanimljivo je da na prvim sonda-
ma ovi dijelovi izgorenoga kućnog maza više liče
na urušenu krovnu i zidnu konstrukciju od pletera
nego na ostatke kakvoga čvrstog poda. Jama 9A je
objekt kloji je obnavljan dva puta pa ima tri verti-
kalna sloja. U sačuvanom dijelu duga je oko 3 m, a
ukupna dubina joj iznosi 2,1 m. Ispod sloja šum-
skoga humusa (debljine 15-20 cm) nalazi se sloj de-
beo oko 100 cm (sivomaslinasta zemlja); ispod
ovoga je svjetliji sloj s nalazima (debljine oko 50
cm); ispod ovoga dolazi sloj tamnije sive zemlje s
nalazima (debljine također oko 50 cm); zdravica je
tvrda žuta zemlja. Premda su vidljivi različiti slojevi
smatramo da nema potrebe za vremenskom ili kul-
turnom podjelom materijala, koji očito predstavlja
cjelinu.

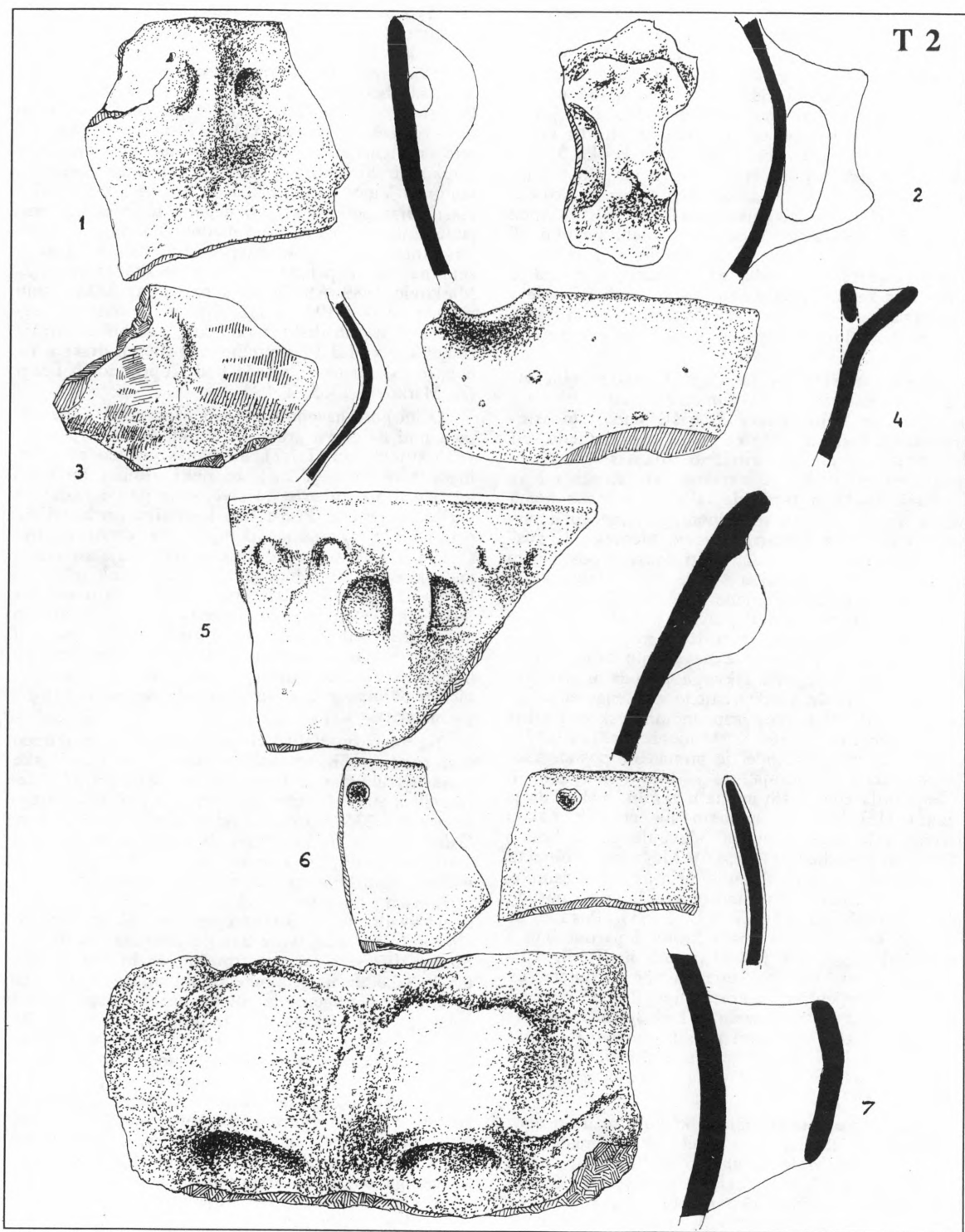
Kako u objektu 9A, tako i kod ostataka objekata
1,2 i 4 na nalazištu Veliki cimer 2, te kod objekta 6
na nalazištu Veliki cimer 3, našli smo ljubičasto-
crvenkaste kamene oblutke različitoga izgleda, od
četvrtasto-ovalnog do približno trokutastoga. Nam-
jena ovih oblutaka je nejasna, ali stručnjaci iz
Sumarije Bjelovar tvrde da takvoga kamena nema
nigdje na Bilogori ili susjednom gorju, nego u plani-
nama susjedne Mađarske (gorje Mecsek). U sva-
kom slučaju to je još jedan očiti dokaz o postojećim
sustavima razmjene, kjaao što je bio i nalaz kera-
mike tankih stijenki, bojene crvenom, žutom i bi-
jelom bojom ba tellu Pepelane 1 kod Suhopolja
1985. godine: ondje je uz priličan broj takvih posu-
dica pronađeno i grumenje navedenih boja, što je
dokaz izrade i bojenja takvoga posuđa u naselju;
inače je to posuđe karakteristično za Zengövarkony-
Lengyel kulturu kasnog zapadnomadžarskog neolita
(K. Minichreiter 1986; K. Minichreiter 1990). Na
Velikom cimeru 1 također je pronađeno posuđe tak-
vih stijenki, a najvjerojatnije je bilo i oslikano ali
se boja otrla zbog loših uvjeta u zemlji, budući da je
slikani sloj koji se nanosio na posudu nakon
pečenja vrlo nepogodan za očuvanje pa se boja i
otire (npr. posudice na T.1:4,6). Međutim, u objektu
9A očuvano je ipak slikanih primjeraka keramike,
no ovdje je zamijećena samo crvena boja a i posuđe
nije najtanjih stijenki (T.1:3, T.2:3). Posuda na
T.2:3 je kako izgleda imala motiv horizontalnih i
vertikalnih linija, dok je kod posude na T.1:3, osim
prisutnih plastičnih aplikacija na oba predmeta, uz
slikanje upotrijebljeno i urezivanje. Budući da su i
na nalazištima u Pepelanama te kod Špišić Bukovice
pronađeni slikani primjerci posuda, nikako ne može
vrijediti teorija S. Dimitrijevića o slikanom posuđu
koje se pojavljuje isključivo u grobovima (S. Di-
mitrijević 1979, 359).

Osim dobro zastupljenih drški koje sežu do obo-
da posude (T.1:8, T.2:1), u objektu 9A pronađene su
i bute s više malo kljunasto oblikovanih drški
(T.2:7), vjedra (T.2:4), kuglaste posude s okruglom
aplikacijom i žljebom oko nje (T.1:5), šiljata dna
posuda kakve su poznate iz 3. stupnja klasične sop-
otske kulture s nalazišta Sopot kod Vinkovaca (S.
Dimitrijević 1979, 288—289), T.1:2. Okrugli bukl

(T.1:5) i pune drške pri obodu (T.2:5) javljaju se u
2. stupnju moravsko-lendelske kulture ili slikane
keramike (P. Košturić 1972, T.18:9; T.14:4;
T.16:8). Prema U istome objektu pronađeni su za-
debljani obodi posuda (T.1:1), vjedra (T.2:4), te po-
lukuglaste zdjele (T.1:7), koje ponekad imaju pri
obodu rovašene jamice (T.2:6). Datacija objekta 9A
nije problematična: radi se o istome vremenu koje
pripada u Slavoniji 3. stupnju klasične sopotske
kulture i Vinči D-1 i D-2. Kod nas se neće raditi o
klasičnoj sopotskoj kulturi nego o regionalnoj vari-
janti koja će obuhvaćati zapadnu Slavoniju i najv-
jerojatnije cijelu sjeverozapadnu Hrvatsku, a koju
smo nazvali Pepelane — tip sopotske kulture (Ž.
Marković 1989 A). Drška s roščićima kakvu smo
našli u objektu 10A (T.2:2) logičan je nastavak eg-
zistencije takvih drški u ranijemu razdoblju (Špišić
Bukovica, v. T.3:5), a prethodnik sličnih drški u ra-
noeneolitskom naselju Seče kod Koprivničkih Bregi
(Z. Marković 1985, T.4:1).

Osim gore navednih opisa i napomena, valja na-
pomenuti da pravu grubu keramiku predstavljaju cr-
veno šiljato dno (T.1:2), ulomak s pseudodrščicom,
inače sive boje (T.2:5), te neki ulomci lonaca i
lončića. Boja im seže od sive, crne pa do različitih
varijanata crvene. Pravu finu keramiku predstavljaju
primjerci s crvenim slikanjem na crnoj osnovi
(T.1:3, T.2:3), uglačane crne posude koje su pone-
kad ukrašene jamicama (T.1:7, T.2:6) dok je ostala
keramika zapravo prijelaznog tipa, ima primjese pi-
jeska pa i vrlo sitnoga kamena u fakturi, ali po
oblicima i dotjeranosti ne pripada niti jednoj od
krajnjih vrsta. Od kamenog materijala spominjemo
okresano dljeto, gornji i donji dio žrvnja, lju-
bičasti oblutak s tragovima obrade, te nešto sitnije-
ga materijala.

Na nalazištu Veliki cimer 2 otvoreno je ukupno
šest sondi, te izvan njih očišćeni ostaci lasinjske
jame, tj. ukupno je otvorena površina od 106 čet-
vornih metara. Nadmorska visina u početku brijega
iznosi oko 235-240 m, a kod lasinjske jame 250 m.
Osim objekta 2, koji ima dva nivoa ukopavanja
jama, ostali objekti koji su na ovome brijegu pro-
nađeni jednoslojni su i ukopani su odmah ispod slo-
ja šumskog humusa. Objekt 2 čine dvije jame koje
su na kvadrantu 2 i 3 razdvojene (ali tek jednim dij-
elom) slojem žute tvrde zemlje debljine 40-60 cm.
Stratigrafija je slijedeća: crni šumski humus je vrlo
tanak, tako da na jednome dijelu ima debljinu oko
10 cm, a na drugome je gotovo na nuli. Ispod njega
nalazi se sloj žučkaste zemlje prosječne debljine 20-
40 cm. Nakon toga dolazi gornja jama, u gornjem
dijelu i dulja od šest metara, s najvećom dubinom od
oko 150 cm. Ispod je već navedeni sloj žute ilo-
vače, nakon čega je vidljivo različito (ali sivo-
smeđe boje kao i gornja jama) ukopana donja jama,
u istraženom dijelu duga oko 3 metra, s dubinom od
20-40 cm. U sondi 1 našli smo ostatke nekakvoga
urušenoga objekta s dijelovima izgorjene kućne (?)
konstrukcije odmah ispod sloja šumskog humusa. U
sondi 4 situacija nije bila dovoljno jasna: naime,
ondje ispod sloja crnog šumskog humusa vidimo u
profilu dvije jame sa zemljom sivosmeđe boje, koja

1-7: Jasenaš — Veliki cimer 1 (1988); 2 — objekt 10 A , ostalo — objekt 9 A (3: slikani ulomak)

kao da ulaze jedna u drugu. Nažalost, niti jedan objekt nije do kraja istražen. Sonde 5 i 5A nisu dale rezultate, a smjestili smo ih u podnožju brijega budući da su se i ondje nalazili keramički nalazi: nažalost, radilo se samo o ulomcima koje je bager raznio sa sredine trasirane ceste. Na ovom brijegu očistili smo i ostatke lasinjske jame koja je imala duljinu oko 5,20 m, a u sačuvanom dijelu jama je bila duboka 1,85 cm; jama, tj. njezini ostaci, pronađena je na dubini 1,80 m; na dnu je jama bila duga 3,10 m; središnja širina bila je 2,10 m.

Materijal iz objekta 2 izgleda nešto stariji od onoga iz objekta 9A. U gornjoj jami se, primjerice, javljaju i jezičaste aplikacije, te pseudodrške kakve smo ranije registrirali na nalazištu Beketinec-Krč kod Križevaca (vidi Z. Marković 1980, T.1:6; za objekt 2 na Velikom cimeru 2: vidi Z. Marković 1990 C, T.11:2). U donjoj jami javljaju se nosaste aplikacije kakve imaju analogije i u ranijim fazama sopotske kulture (za objekt 2: Z. Marković 1990 C, T.8:3; u sopotskoj kulturi npr. S. Dimitrijević 1968, T.5:4). U gornjoj jami pronađena je i jedna ručica koja seže gotovo do oboda što bi uz jezičaste aplikacije ukazivalo na vjerojatni raniji dio Pepelane-tipa sopotske kulture. Slično bismo datirali i materijal iz sonde 4 i objekta 4, gdje je pronađena zdjela na nozi, polukuglasta zdjela, te lončići s drškom do oboda (Z. Marković 1990 C, T.8:6). Što se tiče materijala iz lasinjske zemunice, možemo ga datirati u raniju fazu lasinjske kulture s nešto ukrašenoga tipičnog materijala, glinenim žlicama, kamenim predmetima itd.

Slijedeći brijeg na trasi ceste jest **Veliki cimer 3**, čija je nadmorska visina cca 250 m. Ovdje smo otvorili tri sonde a ukupna površina je iznosila 51 četvorni metar. Gornji i najveći dio sloja odnio je bager, što se zapravo nije ni primjećivalo dok nije počelo kopanje jer je već sve bilo obraslo raslinjem. U ostatku sloja pronađen je objekt nepravilnog obrisa, s velikom količinom izgorenoga maza (ostatak podnice nadzemne kuće?), te velikom količinom materijala. Pronađene su drške lončića koje sežu od oboda ili malo ispod njega sve do trbuha posuda, vrlo mnogo raznolikih plastičnih aplikacija, figurica životinje, žrnjevi itd. Materijal ili pripada ranoj lasinjskoj kulturi ili prijelazu ranoeneolitske kulture Seče na srednje-eneolitsku lasinjsku kulturu.

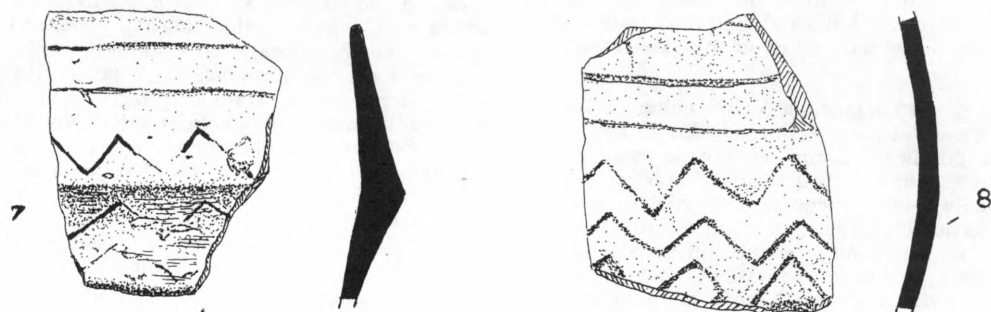
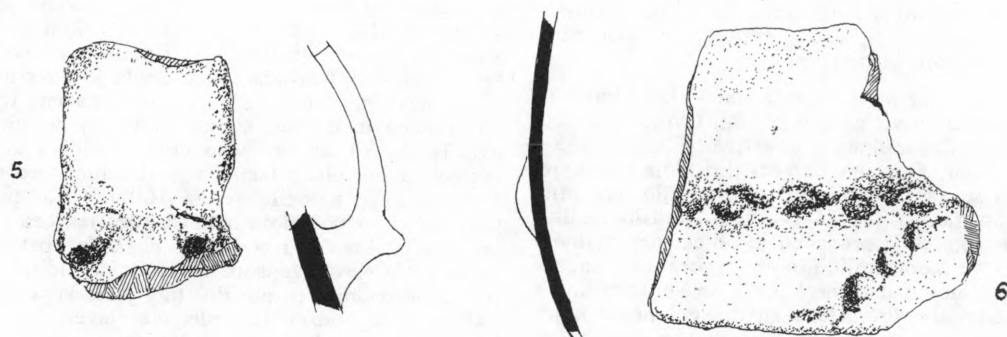
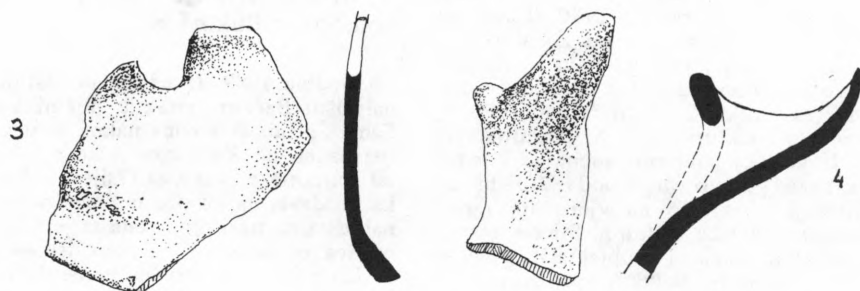
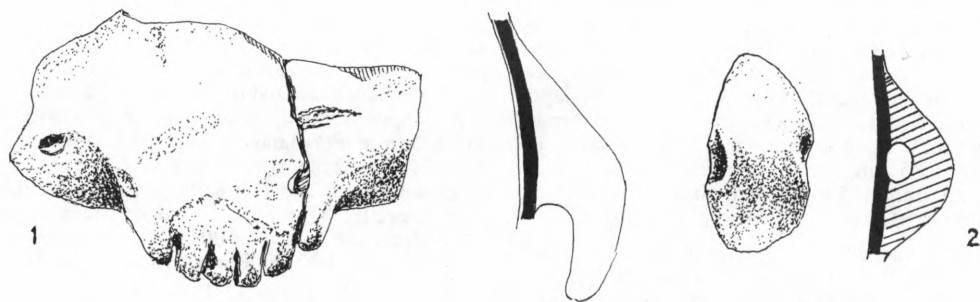
Ukupno je na nalazištima Veliki cimer 1, 2 i 3 kod Jasenaša istražena površina od oko 270 četvornih metara. Nažalost, jednim dijelom će ostati neriješene neke neodumice zbog samoga karaktera zaštitnih iskapanja i nemogućnosti otvaranja većih površina na samoj trasi ceste, tj. zbog prisiljenosti da se istražuje uz rub ceste i prokopanih kanala, te uz rub šume. Ipak, sretna je okolnost da postoje zatvoreni nalazi, te da se materijal može komparirati i s materijalom koji je istraživao na blizim nalazištima u Pepelanama kao i kod Špišić Bukovice. Detaljna analiza pokazat će ima li na ovim nalazištima uopće nalaza brezovljanskog tipa sopotske kulture, budući da neki ulomci posuda fakturom liče na kore-

novske, pa to može biti pokazatelj postojanja nalaza i objekata (možda su uništeni bagerima) koji su stariji od vremenskog horizonta Vinča D-Sopot 3. Zasad ostaje da konstantiramo postojanje objekata i nalaza iz navedenoga horizonta (kulturno vrlo srodno glasičnoj sopotskoj kulturi u Slavoniji, ali i s nizom specifičnosti, zbog čega smo ranije i predložili termin Pepelane-tip sopotske kulture: Z. Marković 1989 A), te horizonta koji čini prijelaz na lasinjsku kulturu, kao i iz same lasinjske kulture srednjeg eneolita. Vremenski bi to odgovaralo otprilike razdoblju između cca 3900 i 2700 god. pr. n. e. (v. Z. Marković 1990 A, Kronološka tabela 2).

B. Istraživanje lokaliteta Bačarov jarak kod Špišić Bukovice

Godine 1989. izvedeno je zaštitno iskapanje na nalazištu Bačarov jarak u blizini Špišić Bukovice. Sama Špišić Bukovica nalazi se oko 7,5 km sjeverozapadno od Virovitice. Oko 6,5 km jugozapadno od željezničke pruge za Osijek, s lijeve strane potoka Lendave, na lokalitetu Bačarov jarak otkriveno je nalazište na trasi plinovoda te je Gradski muzej Virovitica organizirao zaštitno iskapanje (voditeljica S. Jančevski, član stručne ekipe: Zdravko Muha). Istraživanje nalazišta koje ima nadmorsku visinu oko 149 m, a smješteno je u nizini potoka, trajalo je s prekidima od lipnja do listopada. Otvorena je površina od 214,5 četvornih metara u nekoliko sondi koje nisu mogle biti zbog kiša i podzemnih voda do kraja istražene. Najveća sonda imala je površinu od 171,5 četvornih metara i u njoj je pronađena izgorena podnica nadzemne kuće u ukupnoj debljini od oko 10 do 30 cm, ali vrlo dobro vidljiva kako u horizontalnom planu tako i u vertikalnim profilima. Podnica kuće nalazila se na 100 do 120 cm od površine tla, ispod sloja humusa (desetak centimetara) i sloja ilovače; ispod podnice kuće opet dolazi ilovača. Uz sjeverozapadni dio podnice vidljiv je ispod same podnice (u profilu) trag jame koja nije istražena zbog podzemne vode. Na sjeverozapadnom dijelu podnice nalazi se ognjište. Prema jednoj idejnoj skici, koju sam ljubaznošću kolegice Jančevski također dobio na uvid, kuća bi imala dvije prostorije okružene zidovima s kolčevima (tj. pletrom), a iznad toga bio bi šatorasti krov na dvije vode (o dimenzijama ne bismo, budući da se po profilima vidi kako niti na jednoj strani sloj izgorene zemlje ne završava u sondi). Na podnici kuće pronađeno je mnogo žrnjeva i kruškolikih utega pa je očito da je jedan dio kuće služio za obavljanje nekakvih kućnih radova u toku dana (najvjerojatnije su žrnjevi služili za mljevenje zrnevlja, a utezi su mogli imati dvojaku namjenu: za ribarenje zbog blizine potoka ili jezera a istovremeno i za tkanje).

Među kamenim materijalom, radi mogućnosti bliže datacije, upozoravamo na nalaženje jedne kalupaste sjekire uz koju se nalazilo i nešto sitnih kostiju, te nekoliko trapeznih i jedne sjekire čekića s rupom nasad drške. Pronađeno je i nešto usitnjenoga kamenog materijala, te neoblikovanih valutica. Sje-

0 3

1-8: Špišić Bukovica — Bačarov jarak 1990.

kire-čekići s rupom za nasad drške javljaju se u klasičnoj sopotskoj kulturi tek u 2. stupnju (S. Dimitrijević 1968, 41, 47), a slično se pretpostavlja i za vinčansku kulturu (M. Garašanin 1979, 159; slojevi Vinče od 7 do 6 m). Međutim, ukoliko se ne radi o nepouzdanim terenskim podacima iz sondi, u Tomašici kod Garešnice je D. Iveković iskopala jednu takvu sjekiru zajedno s materijalom korenovske kulture, što bi bilo nešto ranije, tj. možda bi se ovakve sjekire-čekići javili već u toku Vinča B-2 vremena (D. Iveković 1968, 363-365, T.23:67). Prema Dimitrijeviću kalupaste sjekire se u sopotskoj kulturi pojavljuju u vrijeme 1-B stupnja (Vinča B-2), a traju samo još u 2. stupnju (Vinča C). Prema Garašaninu se u fazi Vinča-Tordoš II (Vinča B) pojavljuju kalupaste kamene sjekire, kao i one trapezaste i trokutaste (M. Garašanin 1979, 168, 170). Prema ranijemu opažanju istoga autora kalupaste sjekire bile bi u vinčanskoj kulturi u upotrebi za stupnjeva A i B (M. Garašanin 1951, 46). U svakome slučaju nama najrealnijom ostaje datacija ovih kamenih predmeta u 2. stupanj sopotske kulture ili vrijeme Vinče C, tj. sam početak kasnog neolita u ovim krajevima.

Gruba keramika iz Bačarova jarka pretežno je sive i crvenkaste boje, a ponekad ima i svjetliju crvenu boju. U fakturi je usitnjeni kamen pa samom svojom izradom podsjeća na grublju korenovsku keramiku. Od oblika prepoznajemo bombaste lonce i različite lončiče i lonce, ponekad s drškom na truhu (poput finije rađenoga primjerka na T.3:2), a kod nekih ulomaka nalazimo kose i horizontalne plastične trake s otiscima vrha prsta kakve se nalaze u brezovljanskom tipu sopotske kulture (kod nas T.3:6; za brezovljanski tip vidi S. Dimitrijević 1978, Sl.18:2). Manji dio materijala ima crnu jezgru u presjeku, a kod nekih primjeraka vidljiv je svjetlocavi riječni pijesak na površini posude. Aplikacije su bradavičaste i uzdužno-duguljaste, a jedno dno ima imitaciju otiska grubog platna, tj. urezanu imitaciju gustoga cikcak motiva.

Na finijoj keramici se bojenje sačuvalo samo u tragovima, a niti oblici nisu uvijek pravilni jer je očito gorjela u požaru pa je izvijena i deformirana. Dio posuda ima unutarnju stranu tamniju a vanjska strana je ciglastocrvene, oker, svijetle i tamno sive boje. Oblici keramike su: bikonične zdjele (T.3:7), zaobljene zdjele i terine (TY.3:8), tanjuri sa zadebljanim obodom, kupe na šupljom cilindričnoj nozi s rupom (T.3:3), vjedra s izljevom (T.3:4), te različite amfore (T.3:1), bute i lončiči ili vrčevi s drškom (T.3:5). Tu su i rjeđi oblici, kao primjerice jedna čudna imitacija životinjske glave s aplikacijama u obliku ušiju, te nepravilan (odozgo ovalan) bikonični lončić s tri male drškice na tri strane i malom okruglom aplikacijom na četvrtoj strani. Dna su ravna, ali jedno je blago udubljeno što će biti karakteristika narednih razdoblja u nešto većem broju (npr. u lasinjskoj kulturi: I. Horvat-Šavel 1984, T.2:4); međutim, istovremene pa i nešto ranije su analogije na istoku zemlje, konkretno u vinčanskoj kulturi još od stupnja B-2 (M. Garašanin 1979, T.27:1,4; T.26:2,4); analogije postoje također i u butmirskoj

kulturi u cijelom njezinu trajanju (npr. A. Benac 1979, T.60:2,11,12; T.62:6,8, T.65,4,5,7).

Jedna od vrlo karakterističnih aplikacija na posudu su aplikacije u obliku ruke s više prstiju (T.3:1): jedna od pronađenih je manja i ima na truhu stiliziranu ruku s tri prsta, a veća ima šest prstiju i rovašenu jamicu kraj ruke (T.3:1). Dimitrijević je smatrao da sličan primjerak iz Gornjih Brezovljana pripada statueti moravsko-lendelskog tipa (S. Dimitrijević 1979, 340; T.52:10), dok je A. Benac za slične izrađevine u Obrama II (2. stupanj butmirske kulture) smatrao da se radi o samostalno izrađenim dijelovima ljudskog tijela, bilo ruku ili nogu (A. Benac 1971, 102-103, T.28:1-3,7; A. Benac 1979, 437, T.61:7). Pravo iznenađenje je nastalo nakon istraživanja tellu Pepelane 1 1985. godine, kada je ustanovljeno da se plastično izrađene ruke toga tipa nalaze na trbušnim dijelovima posuda kao aplikacija-ručka i da se razlikuju po broju prstiju (K. Minichreiter 1986, str.16:6; također, obrnuto okrenuto: Z. Marković 1990 C, T.5:2), što je i ovim istraživanjem potvrđeno. Osim toga, karakteristično je u Špišić Bukovici postojanje žljebnih ili plitko ureznaih horizontalnih ili cikcak motiva u nizovima (T.3:7,8), ponekad smještenih horizontalno a ponekad vertikalno, koje imaju analogije na više strana: Bapska, kasni 2. ili početni 3. stupanj sopotske klasične kulture (S. Dimitrijević 1968, Sl.13:2, Sl.18:1,2), u različitim grupama linearno-trakaste keramike Alfelda, tj. Velike ugarske nizine (N. Kalicz-J.Makkay 1977, T.84:4, T. 137:5,9,10,12, Table 2), te iz Rumunjske (Cîrcea, Dudești-Vinča; vrijeme Vinče C na D: J. Chapman 1981, Fig.59:2, Diagram A). Prisutne su još i veće bombaste posude s drškom malo ispod oboda posuda, lonci sa širim trakastim drškama, te drške s roščičima (T.3:5) koje su toliko karakteristične i za dalji kulturni razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i zapadnoj Slavoniji (Jasenaš, v. ovdje T.2:2; Seče kod Koprivničkih Bregi: Z. Marković 1985, T.4:1). Valja naglasiti da je kod finoga posuda jedan dio uglacan a jedan dio pripada materijalu koji bi se mogao imenovati prijelaznom keramikom. Datacija iz svega izloženoga nije sporna: radi se očito o vremenu razvijenoga 2. stupnja sopotske klasične kulture (Vinča C) ili do u sam prijelaz na 3. stupanj. Najveće srodnosti su s materijalom iz Gornjih Brezovljana (bez obzira što ovdje postoje neki elementi kojih tamo nema) i klasičnom varijantom sopotske kulture, te moravsko-lendelskom keramikom. Kakvi su mogući odnosi s butmirskom kulturom ostaje zasad samo da nagađamo. U svakom slučaju radi se o nalazištu i materijalu koji pripadaju brezovljanskom tipu sopotske kulture, koji je datiran od cca 4200 do cca 3900 godina pr. n. e. prema umjerenim radiokarbonskim datumima (Z. Marković 1990 A, Kronološka tabela 2).

C. Noviji nalazi s Farkašića kod Koprivnice

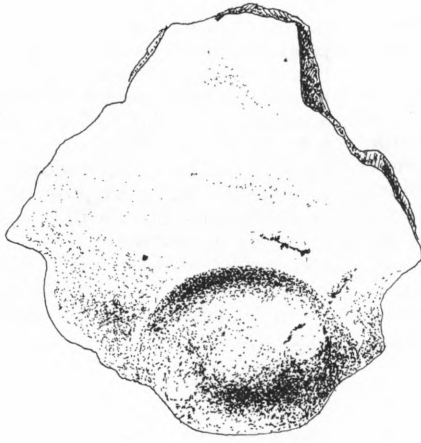
Na Farkašiću, kompleksu nalazišta i brežuljaka koji su smješteni jugoistočno uz rub grada (Radnič-

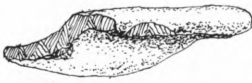
1

2

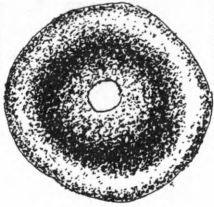
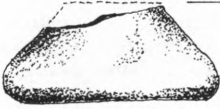
3

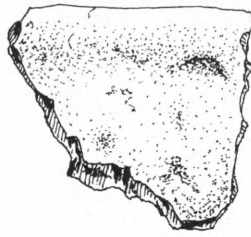
4

5

6

7

1-7: Koprivnica — Farkašić P, površinski nalazi

ke ceste), tj. južno uz zaobilaznicu i željezničku prugu za Osijek, poznat je niz lokaliteta od kojih su najznačajniji antički kod bivšeg bunara uz prugu i na Draganovcu (rub Farkašića, uz kuću Maček i šumu), te trasa ceste koja je bila djelomice vidljiva i ranije, ali je potvrđena rekonstrukcijom trase plinovoda 1985. godine (vidi S. Kolar 1976, 110; Ž. Demo 1982, 71 i. d.; Z. Marković 1985 A, 37). Trasa je išla približno smjerom zapad-istok, debljina joj je bila od 10-100 cm, a nalaziila se na dubini 40-60 cm. Radi se svakako o trasi antičke ceste Poetovio-Mursa. Prilikom iskapanja Ž. Dema iz Arheološkog muzeja u Zagrebu na Draganovcu je pronađen ostatak arhitekture pa je autor zaključio kako se radi o antičkoj postaji Piretis (Peritur). Nešto sjeveroistočnije od toga nalazišta vršena su pokusna iskapanja 1981. godine na zemljištu koje smo nazvali Farkašić P (prehistorijski, za razliku od Farkašića A koji se nalazi još istočnije i Draganovca, koji su antički) i gdje smo pronašli dio velike jame koja je možda predstavljala lončarsku peć zbog velike količine piramidalnih utega i jako koncentriranog nabijenog maza i ugljena ispod kojega je bio sloj blata kojim je jama bila utvrđena u jako pješčanom tlu (Z. Marković 1982, 248 i. d.). U prvi mah smo čitav taj dio lokaliteta ili kompleksa lokaliteta na Farkašiću datirali u Ha C na D (o.c. 251) da bismo kasnije, tj. nakon istraživanja nalazišta Delovi-Poljane 1, datirali nalazište i materijal osjetno niže zbog niza elemenata (između 6. i 4. stoljeća pr. n. e. ili u kasnijem Ha D i tzv. Lt. A/B stupanj: Z. Marković 1984, 296-298, bilj. 79-80; Z. Marković, Katalog 40 god SZH, 93-94). Valja napomenuti da na kompleksu nalazišta na dobru Farkašić postoji još i niz nalaza kao i nekoliko nalazišta sa srednjovjekovnom keramikom koja se može datirati od ranoga srednjeg vijeka do kasnoga srednjeg vijeka. Također u bližoj okolici postoje nalazišta koja sežu od prehistorije preko antike do srednjeg vijeka, na zapadu od Starigrada, na sjeveru do iza Bjelovarske ceste, te na istoku do Bakovčica. Južno zaleđe Farkašića je nažalost još nedovoljno poznato.

Kako je bilo pogodno vrijeme obišli smo terene na Farkašiću i početkom ove godine. Istočno od njiva Hemeteka i Hojsaka, između dva strujna stupa prema sjeveru-sjeveroistoku, obišli smo oranice koje su bile svježe vlažne od kiše i uočili barem dva niza jamskih objekata koji se protežu smjerom sjever-jug, tj. prema padini iznad pruge, dok je između njih stajao trag vrlo velikog objekta za koji možemo pretpostaviti da je bila nadzemna kuća budući da smo ondje našli krupne komade izgorjenoga kućnog maza sa šibljem (otiscima) pa čak i otiscima greda ili letava. Nizovi objekata postavljeni su, kako smo rekli, smjerom sjever-jug, ali svi objekti, uključujući i eventualnu nadzemnu kuću, bili su orijentirani približnim smjerom istok-zapad. Južnije od nadzemne kuće, kako se čini prema mogućem rekonstruiranju, bio je veliki prazni prostor. Najzadnji dio bi činio eventualni treći ili četvrti niz (nije dovoljno jasno), u koji bi spadao i radionički objekt iz 1981. godine, tj. peć s utezima. Nažalost, sljedećom prilikom kada smo mogli obilaziti taj

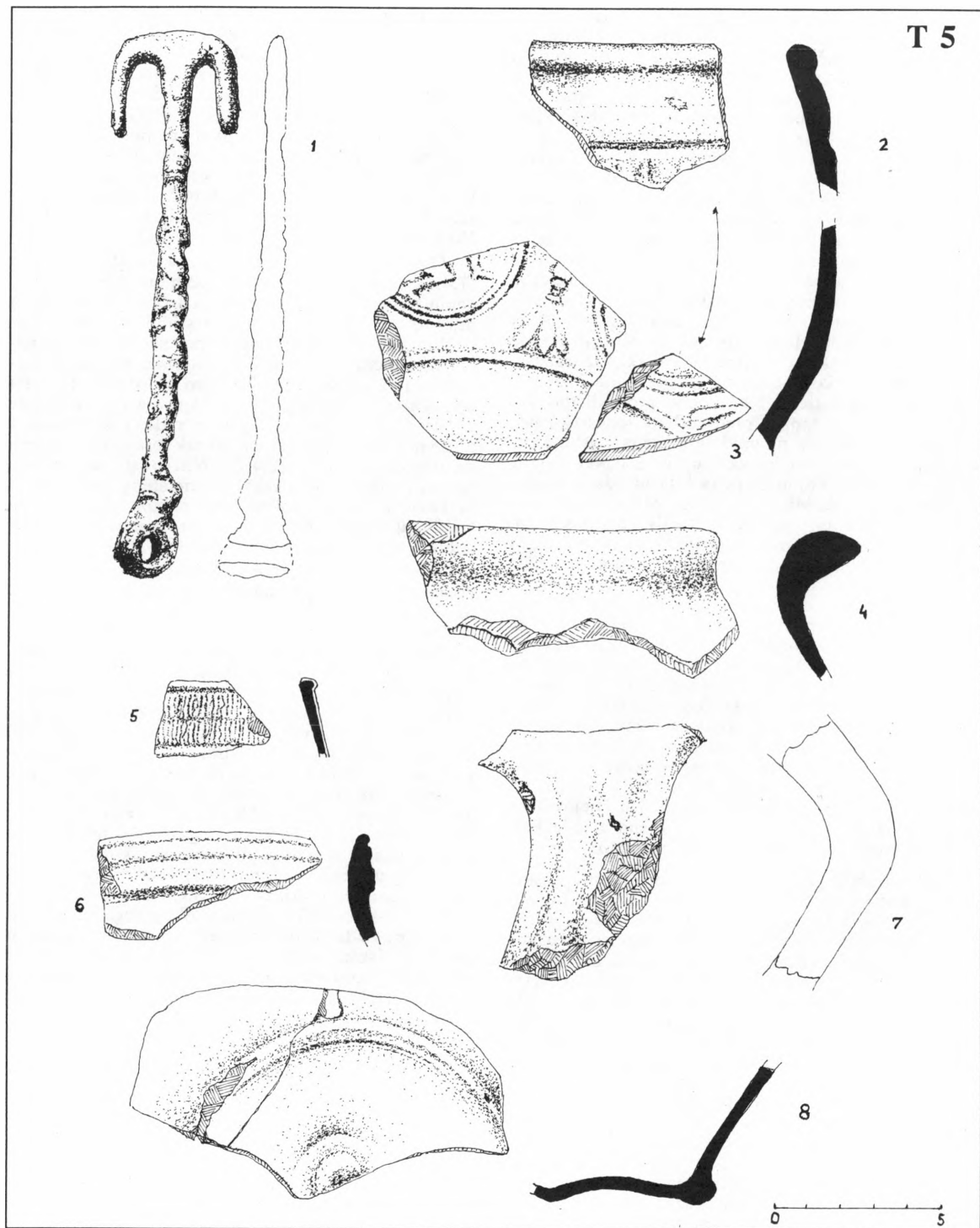
teren zbog suhoga tla i početne vegetacije nije se više raspored dobro ocrtavao. U svakom slučaju ostaje nam da ulovimo pogodno vrijeme za snimanje i ucrtavanje rasporeda, kako bi se u budućnosti lakše mogao nastaviti rad na iskapanju. Što se tiče praznoga prostora uz veliki središnji objekt (nadzemnu kuću), upozoravamo da to ni u ranijim razdobljima nije nepoznata pojava, te da smo sličan središnji prostor za okupljanje ili vjerske obrede konstantirali još 1978. godine na ranobrončanodobnom nalazištu Rudina 1 kod Koprivničke Rijeke (Z. Marković 1981, 227, Horizontalni plan).

Osim maloga udubljenoga crvenkastog pršljena (T.4:6), pronađeni su ulomci većih srednje fino izrađenih posuda sa crnom jezgrom i crvenim vanjskim dijelom te velikim karakterističnim halštatskim bukrom (T.4:3), ulomci sivih posuda (poput latenskih ili antičkih) kao na T.4:4, ulomci posuda s horizontalnim plastičnim "lancem", lončići i lonci crvenkaste i crne boje (T.4:1,5) ravna dna, kuglaste zdjele (T.4:7), kao i najfinije rađena keramika s plitkim kanelurama poput cikcak prepleta snopova na trbušnom dijelu (T.4:2). Niti ovaj puta nismo pronašli tragove bilo kakvoga metalnog predmeta, a ni kamene batove kakve smo nakon iskapanja na lokalitetu Delovi -Grede 1 mogli datirati u ova razdoblja (vidi Z. Marković 1988, 183-184).

Bukl okružen žljebom (T.4:3), ali u finijoj izvedbi, već je bio pronađen na prvim istraživanjima na Farkašiću (Z. Marković 1982, T.7:4), kao i pršljenovi srodna oblika onome na T.4:6 (o.c. T.8:4,6). Motiv sličan kaneliranju na T.4:2 nalazimo u Kaptolu (K. Vinski Gasparini 1978, Sl.9:3) te u materijalu bosutske grupe stupnja IIIc (P. Medović 1978, 52-55; D. Popović 1981, T.48:1,15,16), koji predstavlja kanelirani horizont datiran od oko 550 do 300 godina pr. n. e. S tim u vezi, te s činjenicom da na našem naselju ne postoje elementi tzv. Basarabi-stila (kao primjerice u Sigecu kod Ludbrega: M. Šimek 1982, 266, T.2:6), valja zaključiti kako je naselje na Farkašiću egzistiralo neposredno prije keltskih osvajanja ili izrazito jakoga keltsko-latenskog utjecaja u sjevernoj Hrvatskoj, posebno u sjeverozapadnom dijelu (v. S.Gabrovec-B. Čović 1987, 903-kronološka tabela). Zbog toga bi valjalo u skorijoj budućnosti poduzeti na ovome nalazištu opsežnija istraživanja, tim prije što je očito da se na antičkoj postaji i uz nju nastavlja život nakon nekoliko stoljeća a da mi zapravo u blizini ne znamo za međufazu, kao ni razloge nepostojanja.

D. Zaštitno iskapanje u Kunovec Bregu 1990. godine

Antičko arheološko nalazište u Kunovec Bregu poznato je još od 1931. godine, premda s nepotpunim podacima i nazivom Kunovec. Tada je pronađen dio jednoga kamenog spomenika nekoliko godina kasnije uočen i trag rimske ceste u blizini (Ž. Demo 1982, 279). Tek mnogo kasnije, šezdesetih godina, M. Fulir je istraživao antičku trasu glavne ceste Poetovio-Mursa (Ptuj-Osijek) i prikupivši materijal

1-8: Kunovec Breg 1990; 1: ogradni jarak; 2, 3, 5, 6, 8: grob 11/1990 (1: željezo, 5: glazura; 2, 3: terra sigillata)

te uspoređujući antičke itinerare pretpostavio da se na mjestu Kunovec Brega radi o antičkoj postaji koja se zvala **Sunista** (M. Fulir 1967, 180 i d.). Međutim, godine 1974. nastavnik Dragutin Habajec iz Kunovec Brega, kopajući podrum za svoju kuću, nailazi na antičke nalaze (uključujući i jednu uljanicu sa žigom radionice FORTIS) koje donosi i poklanja u Muzej grada Koprivnice. Godine 1979. nakon obimnijih rekognosciranja ovih terena, koprivnički Muzej započinje pokusna arheološka istraživanja (voditelj Ž. Demo iz Arheološkog muzeja Zagreb; stručna ekipa: arheolog Z. Marković i konzervator J. Fluksi iz koprivničkog Muzeja) sa zanimljivim početnim rezultatima. Početkom 1980. godine ista ekipa za koprivnički Muzej nastavlja istraživanja sjevernije, na trasi plinovoda, da bi u ljeto iste godine slijedila treća kampanja s otkrićem vrlo zanimljivih grobova i popratnih nalaza u njima (Ž. Demo 1982). Godine 1983. Muzej dolazi do još nekih nalaza keramike i jednoga novca (Hadrijan) s gradilišta kuće Milice Kovač Perlog, gdje se očito nalazio dio naselja. Od travnja 1989. godine zbog nesporazuma oko lokacija za gradnju lokala i stambenog objekta Vladimira Siroveca (kada je reagirao i Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba putem svoga predstavnika arheologa Ivana Šarića) u nekoliko navrata je obilažen teren zapadnije od sonde s grobovima iz 1980. godine, da bi tek 1990. godine najzad započelo zaštitno arheološko istraživanje jednog dijela terena za koji je vlasnik platio naknadu za istraživanje. Nakon zaštitnog iskapanja 1990. godine priređena je prigodna arheološka izložba o jednome dijelu arheoloških nalaza i o samim istraživanjima u trgovini Renate Sirovec u Kunovec Bregu i kasnije u predvorju restorana društvene prehrane u poslovnoj zgradi "Podravke" u Koprivnici (Z. Marković 1990 D).

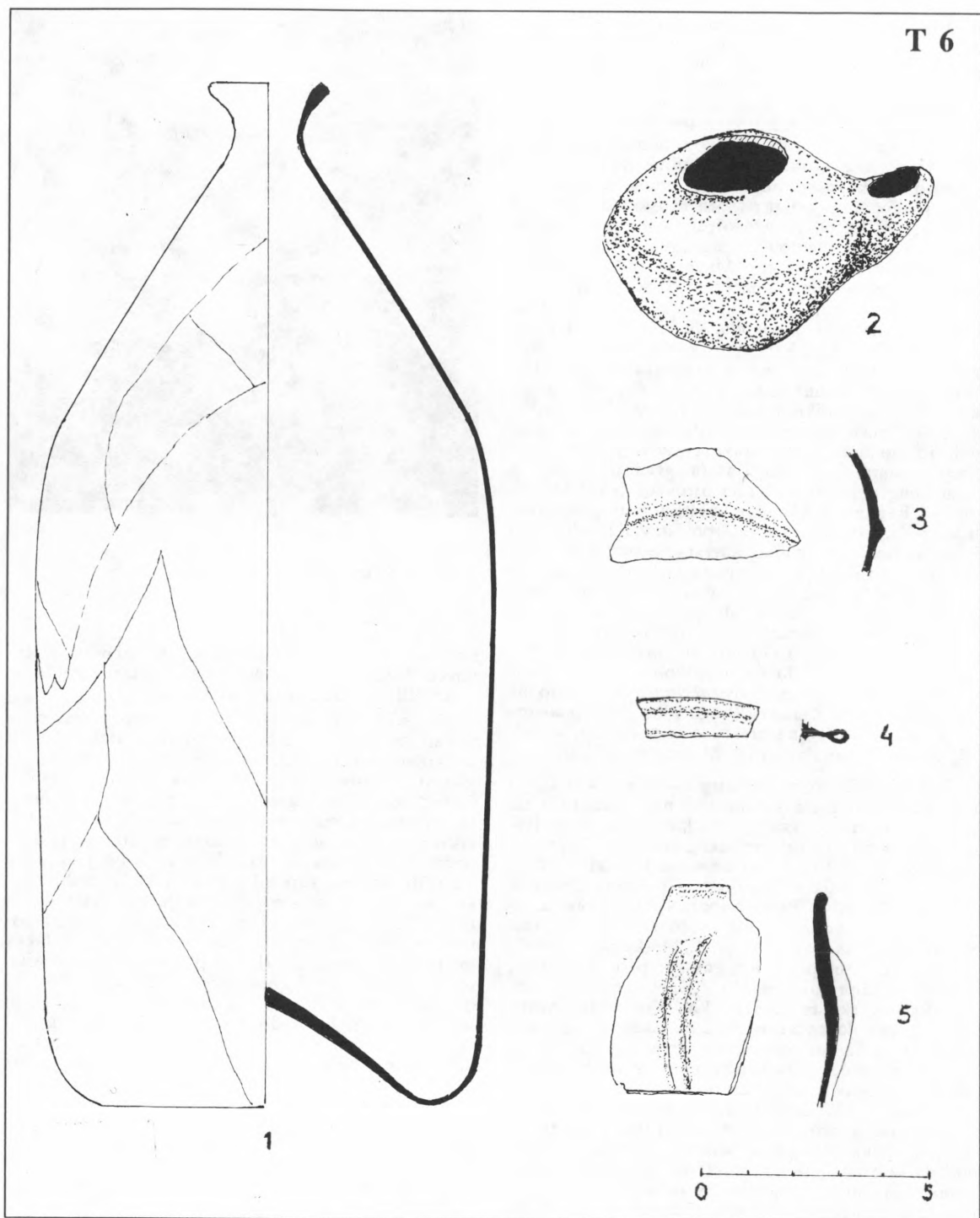
Zahvaljujući koprivničkom medicaru i muzejskom suradniku Tomi Vrbanu koji nas je upozorio na pripremu terena za gradnju, te kasnije intervencijama iz Zagreba i iz Urbanističkog zavoda u Koprivnici, Muzej grada Koprivnice započeo je zaštitna arheološka istraživanja na gradilištu Vladimira Siroveca (nekada vlasništvo Pavla Sabolića). Istraživanja su trajala od 14. veljače do 15. ožujka 1990. godine. Rukovoditelj iskapanja bio je Z. Marković, a suradnik u stručnoj ekipi V. Kolarek (preparator i crtač), obojica iz koprivničkog Muzeja. Na zemljištu Renate Sirovec (k.č.br. 2481/1, k.o. Kunovec) otvorena je prema dogovoru o veličini budućega objekta površina od 72 četvorna metra. Prije toga, koliko je to bilo moguće, prikupljeni su površinski nalazi izbačeni bagerom iz manjeg podruma kojega je prekrrio susjedni objekt ili su rasuti ravnjem koje je bagerom ranije provedeno na južnoj strani iza gradilišta, u blizini vinograda. Moramo odmah napomenuti da smo od ljubavih mještana ili vlasnika vinograda, koji su sa zanimanjem dolazili vidjeti tok iskapanja čuli mnoge korisne podatke o ovom kraju ili o neposredno blizim lokacijama, pa im i ovom prilikom zahvaljujemo. Od radnika na ovom istraživanju su sudjelovali Z. Česi, B. Marić, S. Mesa-rić, I. i Z. Horvat iz Koprivnice, S. Pavša iz Subo-

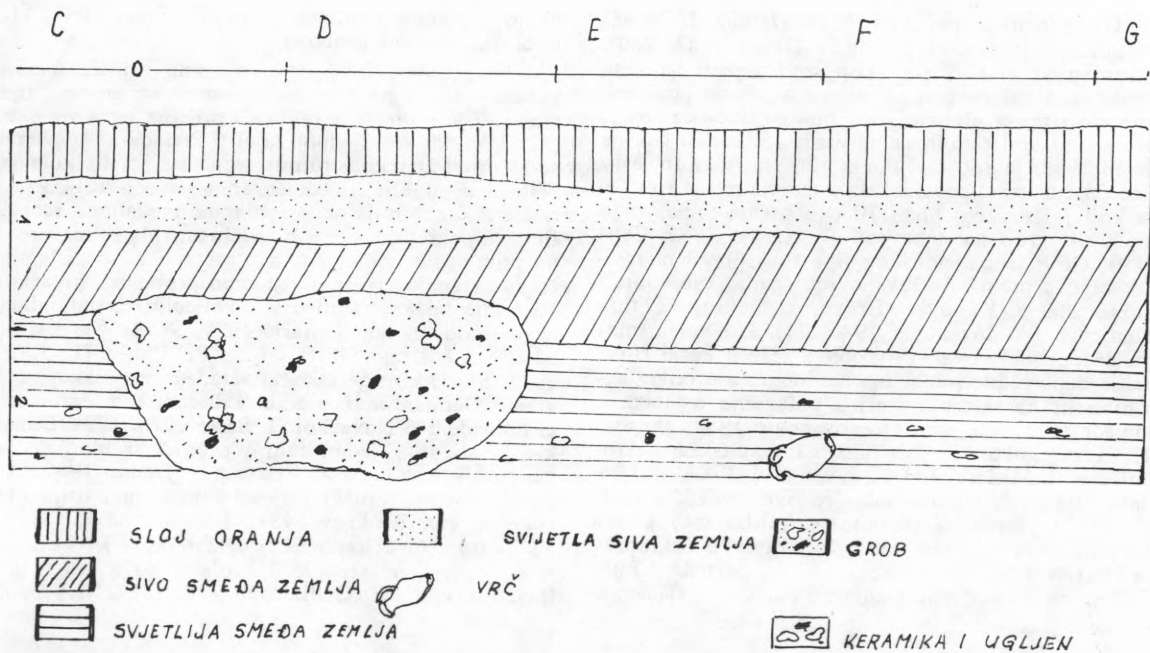
Slika 2.
Kunovec Breg 1990: vrč u blizini groba

tiće, M. Lovriša iz Rovištanaca i M. Plantić iz Kunovec Brega. Teren su povremeno dolazili pogledati i različiti stručnjaci kao i ostali gosti.

Na gornjemu dijelu terena koji smo počeli pripremati za istraživanje bio je i navoz "viška" zemlje s okolnoga zemljišta. Dogovoreno je, naime, da vlasnik i vlasnica terena smiju uz kontrolu skinuti i "višak" zemljišta bagerom, ali samo do nivoa oran-ja, no to je skinuto neprecizno tako da nismo imali čistu i jasnu situaciju na samome početku i prilikom početnih mjerenja terena. Tako smo na južnijemu djelu uz antičku keramiku imali i kasnosrednjovjekovnu. Od početka smo ondje gdje smo nalazili batudu (riječni šljunak) ili gušće nakupine šljunka ostavljali radi snimanja i konačnog ucrtavanja takve dijelove da bismo dobili što potpuniju sliku i situaciju groblja i terena oko njega. Nalaza je bilo i na dubini od cca 50-55 cm na središnjem dijelu, ali to još uvijek nije bio indikator pravoga kulturnog sloja, tim prije što je od ranije poznato da su grobovi ukopani s dubine 60-80 cm (Ž. Demo 1982, 280). Našu sondu orijentirali smo smjerom sjever-jug a od sjeverozapadnoga ugla trgovine Renate Sirovec nulta točka sonde bila je udaljena 12,60 m. Jugozapadnije od naše sonde nalazila se nekakva šupa i betonirani bunar, dok je u blizini sjeverozapadne strane, odmah uz put koji vodi za vinograde i uz cestu Varaždin-Koprivnica smješten tzv. poklonac (oslikani pil). Kako smo naglasili, ostavili smo kamenje, komade zapečene zemlje (ponekad profilirane) i ugljena kako bismo, uz redovito bilježenje dubina i kvadranta kod ostalih nalaza, dobili približno realnu sliku o

1-5: Kunovec Breg 1990; 1: iznad ogradnog jarka; 2: u blizini ogradnog jarka; 3: grob 11/1990; 4: sonda; 5: nalaz iz podruma trgovine (1, 3, 4, 5: staklo)

Slika 3.
Kunovec Breg 1990: južni profil sonde, s grobom i vrčem

situaciji na zapadnome dijelu nekropole. Sloj ugljena pojavio se na zapadnoj i sjevernoj strani sonde, a dužina u profilu iznosila je 170 x 160 cm, a na dubini od 50-70 cm od površine obuhvatio je uglavnom kvadrante GHI/3-4, tj. prostor neposredno uz ogradni jarak. Kako je i Ž. Demo ranije konstatirao tzv. ogradni jarak u sondi 2/1980 mogao je biti datiran u drugu polovicu 2. stoljeća jer je u njemu pronađen i novac Marka Aurelija koji je kovan 168/169. godine (Ž. Demo 1982, 297). Ovaj dio ogradnog jarka koji smo pronašli u kampanji 1990. godine očito je nastavak dijela koji je ranije pronađen. Sezao je do najveće dubine od 140 cm od površine tla, a uza se je imao i dvije uže trake svjetlijega sivoga pijeska koje su slijedile jarak sa sjeverne strane. S iste strane nalazilo se i nekoliko fragmentiranih grumena željeznog oksida.

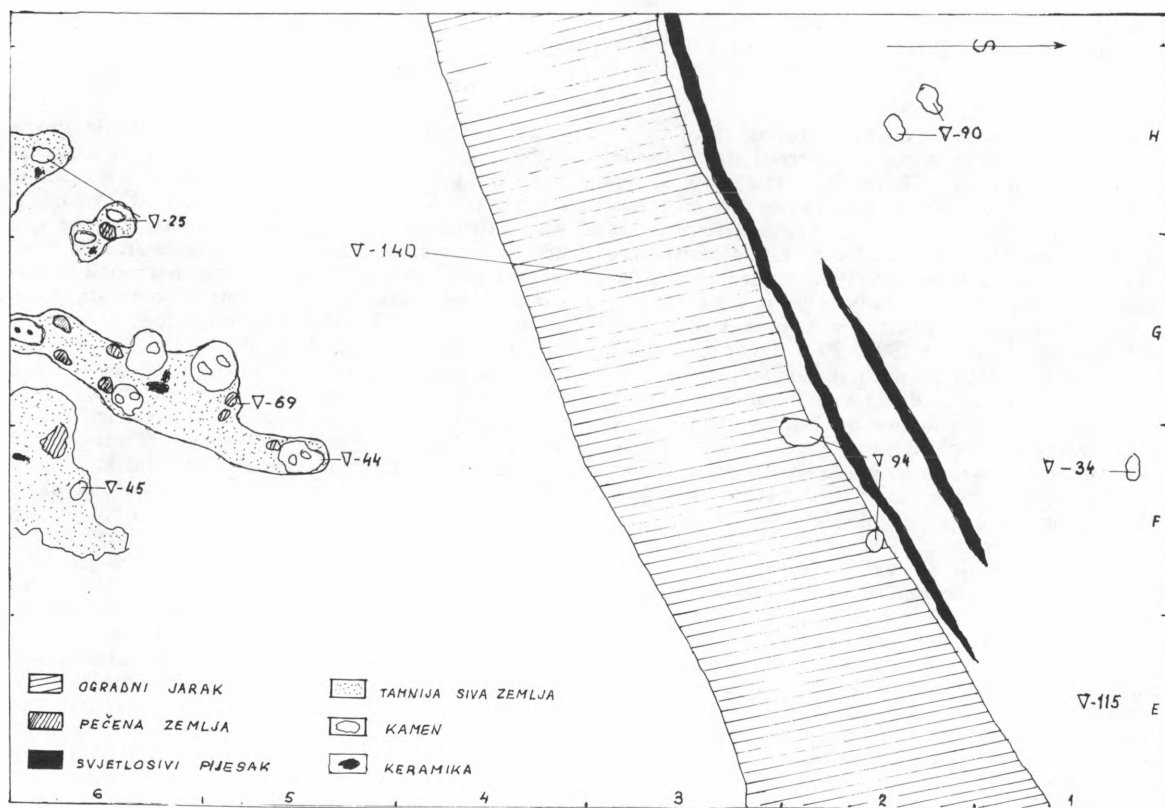
Od nalaza koji su važniji spominjemo među uglavnom fragmentarnim željeznim predmetima nalaze klinova, kuku, te predmet na T.5:1. Za jedan donekle sličan predmet s ranijih istraživanja Ž. Demo je pretpostavio da se radi o željeznoj dršci koja je stajala na drvenoj posudi (Ž. Demo 1982, 286, Sl.6). Međutim, kod nas se ipak radi o nešto drugačijemu predmetu koji ima i rupu na jednome kraju, a nema niti jako savijene kuke na suprotnom kraju. Zasad ostavljamo ovo pitanje otvorenim, barem dok se ne provede kompletno čišćenje metalnih nalaza. U blizini ogradnog jarka pronađena je i svjetiljka malo neobičnoga oblika, smeđe boje

(T.6:2). Najsličnije su joj dvije svjetiljke iz groba 8/1980, koje također nemaju prsten i na konveksnom disku imaju veliki središnji otvor a nos im je slabo naznačen (Ž. Demo 1982, 288, T.15:11,12). Kod našega primjerka, međutim nema izvijene niti bilo kakve drškice (ne radi se o oštećenju!). Po tome je ovaj primjerak raritet i na samoj nekropoli u Kunovec Bregu. Kako se može vidjeti po izradi, apsolutno se radi o lokalnom primjerku domaće izrade i ukusa. Staklena posuda koja je slučajno ili namjerno razbijena u nivou nasutoga kamena neposredno iznad (ili već na gornjemu nivou) ogradnoga jarka (T.6:1) ima jednostavan izgled a staklo u gornjemu dijelu ima sitne kapljice i mjehuriće (slučajno zbog zraka ili namjerno?). Boca je svjetlozelenkaste boje, prozirna, neravnoga ruba grla i s udubinom na okruglom dnu. U nama dostupnoj literaturi teško je naći pravu analogiju. Tako primjerice među brojnim objavljenim staklenim posudama antičkog Argyruntuma (Starigrad kod Zadra) ne nalazimo identične primjerke nego samo donekle slične budući da sve posude imaju viši vrat nego naša (npr. I. Fadić 1986, T.3:15, T.6:11; omjer širine i visine je također sasvim različit). U pitanje radionice ne možemo se upuštati ali napominjemo da I. Fadić navodi kao moguće radionice za neke primjerke Köln, Akvileju, Sremsku Mitrovicu i Solin (I. Fadić 1986, 5). Od ostalih keramičkih nalaza valja spomenuti ulomak sive amforice s naglašenim ramenom, narebrenu dršku s jednim žljebom, ulomak izvijenog ruba tanjura ili lončića, te sivu keramiku s češljastim ornamentom.

Grob (u ukupnom do sada istraženom dijelu nekropole to je grob 11: vidi Ž. Demo 1982, 280), barem u većemu dijelu koji smo uspjeli istražiti, predstavlja jednostavni tip ukopa u običnu jamu, ali je sudeći po profilu, ta jama mnogo dublja nego je bio slučaj kod ranijih istraživanja (Slika 3). Gornja du-ljina mu je 160 cm, donja 120 cm; ukopan je na oko 65 cm ispod površine tla a dubina mu je (u dijelu koji je istražen) blizu 70 cm; prema tome, to je najdublji grob na nekropoli (Ž. Demo 1982, 280-289). Grob je paljevinskog tipa tj. s obredom incineracije, a prema A. Jovanoviću spada, kao i cijela nekropola u Kunovec Bregu, u nekropole tipa Stenjevec (A. Jovanović 1984, 24). Isti autor smatra da porijeklo ovakvih grobova seže u kasni laten, dakle neposredno prethodno razdoblje, a u prilog autohtonom karakteru govori i polaganje ostataka s lomače u grobnu jamu (A. Jovanović 1984, 25, Sl. 4). Autor govori i o sličnostima s keltskim nekropolama u Mađarskoj (A. Jovanović 1984, 26). S naše strane dodajemo kako je ovo područje ipak nastavalo panonsko (djelomice keltizirano) pleme Jazi pa će vjerojatno i ovo biti njihova nekropola sa starijim tradicijama nego su nama poznate. Činjenica je da i u samome Stenjevcu daleko prevladavaju

ukopi u običnu zemljanu jamu (Z. Gregl 1989, 11-tipološki pregled grobova).

Dio grobnog inventara koji smo uspjeli spasiti pokazuje da je riječ o prilično bogatom grobu. Prije svega tu je pronađena obična i reljefna terra sigillata (T.5:2,3; radi se o jednoj zdjeli). Premda ne možemo sa sigurnošću rekonstruirati scene na zdjeli (koja je očito malo dublja), naznačavamo samo nekoliko paralela s obzirom da se na jednome medaljonu radi o figuri u pokretu, da je rub zadebljan i da se na ramenu primjećuje uobičajeni friz sastavljen od girlandi. Najbliža analogija je u jednome grobu iz Novačke, ali ondje božanstva nišu u odvojenim medaljonima nego ispod lukova (I. Šarić 1979, Sl. 2). Sličnija je zdjela tipa Dragendorff 37 iz Petrijanca (I. Šarić 1978, Sl. 3) koja je također izrađena u rimskoj provinciji Germaniji, tj. u Rheinzabernu, kao i primjerci pronađeni u Novačkoj (I. Šarić 1978, 179). Donekle je sličan i jedan ranije pronađeni ulomak na nekropoli u Kunovec Bregu (Ž. Demo 1982, T. 21:8). Rheinzabernški primjerci i inače pokazuju niz sličnosti (O. Brukner 1981, T.26:37, 38,42, T.29:73-75 itd.). Ovaj radionički centar radio je, kako se pretpostavlja, od sredine 2. stoljeća do u drugu polovicu 3. stoljeća (O. Brukner 1981, 21-22). Vrlo je

Slika 4. Kunovec Breg 1990: horizontalni plan južnog dijela sonde s ogradnim jarkom

zanimljiv i za ovo vrijeme još rijedak primjerak glazirane keramike (T.5:5). Posudica bljede crvene boje glazirana je s prednje strane i na obodu svjetlosmeđom glazurom a ukrašena žljebom ispod oboda i vertikalnim sitnim zarezima do drugoga žljeba. Premda je olovna glazura osvojila lončarske radionice i trgovce tek kasnije (3. i 4. stoljeće), smatra se da je glazura u rimskoj provinciji Panoniji cirkulirala već krajem 1. i u toku 2. stoljeća posredstvom italčkih trgovaca koji su takvu robu donosili iz Kilikije i Tarsa, tj. iz istočnih provincija (O. Brukner 1981, 34). U svakom slučaju prilično iznenađuje činjenica da se u Kunovec Bregu, gdje se toliko zorno očituje autohtoni element u nizu detalja, nailazi i na izvanredne primjere trgovine i kontakata ne samo s evropskim svijetom nego i s istokom. Naravno, radi se o posljednjama rimske okupacije, tj. o povezanosti ovih krajeva s cijelom Evropom i dijelom ostaloga svijeta putem vojnih vlasti, tj. u okvirima Rimskoga Carstva.

Iz groba potječe i manji ulomak staklene posudice (T.6:3), koji na sebi ima i tanko narebreni luk, pa bi možda imala približne analogije u narebrenoj posudi iz Vinkovaca (S. Dimitrijević 1979 A, T.21:2). Među grobnim nalazima susrećemo i bikonične sive dublje zdjele koje imaju zadebljani obod a ispod konveksnog gornjefa dijela zadebljanje u obliku rebra (kao npr. I. Šarić 1978, Sl.24:5; O. Brukner 1981, T.69:8, T.73:47,50,51,53,54 itd.). Kako je naznačila u svome djelu O. Brukner, radi se o imitacijama terrae sigillatae i terrae nigrae, kod kojega se slučajaj imitacija crmosive fine keramike ograničava samo na 1. i početak 2. stoljeća n. e. (O. Brukner 1981, 29—30). Što se tiče dubljih bikoničnih zdjela s pretežno cilindričnim gornjim dijelom, horizontalno narebrenim i zadebljanim obodom, rebrima na truhu i višerednim horizontalnim snopovima kratkih zarezaj (T.5:6; ovdje je prikazan samo ulomak gornjega dijela) nemamo mnogo analogija u dostupnoj literaturi, samo možemo napomenuti da slično profilirani rubovi postoje i u Novačkoj (I. Šarić 1979, T.8:1), pa i u Kunovec Bregu (Ž. Demo 1982, T.13:6), a narebrene bikonične posude npr. na nekropoli Sase u istočnoj Bosni (M. Baum — D. Srejić 1959, T.2:9; M. Baum — D. Srejić 1960, T.12:4). U grobu je pronađeno i nekoliko ulomaka lonaca crvene ili sive boje koji imaju bombasto ili jajoliko tijelo i zaravnjeni obod s više žljebova, a najbliže analogije su u samome Kunovec Bregu (Ž. Demo 1982, T.9:4, T.20:6) i u Novačkoj (I. Šarić 1979, T.9:1). U grobu su pronađeni i dijelovi poklopca ili njihove "nožice" (Ž. Demo 1982, T.10:10; O. Brukner 1981, str. 161, tip 3-12). Dna su češće udubljena (T.5:8), drške žljebljene ili narebrene (T.5:7). Jedan ulomak veće posude ima na sebi žlijeb iznad i ispod kojega su plitko žljebljene po jedna valovnica: radi se ili o pitosu ili o loncu kakve je O. Brukner datirala u 1. i 2. stoljeće (O. Brukner 1981, 159-lonci, tip 8, 160-pitosi, tip 1, 2, 161-pitosi, tip 8). U grobu su pronađeni češljasto ukrašeni tradicionalni primjerci posuda (kao i ranije, vidi Ž. Demo 1982, T.10:7, T.23:9), imitacija terrae sigillatae na nožici itd. Nađen je i jedan

željezni predmet koji je ili dljetio ili sjekira (neočišćeno). Na samome dnu groba 11/1990 pronađene su kalcinirane kosti.

U blizini groba pronađen je i cijeli vrč s jednom drškom (Slika 2), kakav je već i ranije bio zastupljen u inventaru grobova 2 i 6 (Ž. Demo 1982, T.4:2, T.7:1), a kakve O. Brukner datira u 2. i 3. stoljeće (O. Brukner 1981, 163-krčaji, tip 26). Uz veće skupine šljunka po sondi se nalazilo i ulomaka opeka, te izgorjenih komada zemlje, kao i na nekoliko mjesta kalciniranih pužica i nešto manjih i većih smrvljenih kostiju. Nešto ulomaka stakla koje je pronađeno slučajno, budući da je ili bilo u sondi nevezano uz bilo koju grupu predmeta (T.6:4; usp. I. Fadić 1986, T.1:12, T.5:1-3 itd.; Ž. Demo 1982, T.12:20) ili je izbačeno bagerom iz ranijih iskopa kao primjerak koji na sebi ima vertikalna rebra (T.6:5; usp. I. Fadić 1986, T.8:1; Z. Gregl 1989, T.4:13, T.18:6; I. Fadić 1984, Sl.5:49) više govori o sustavima razmjene i trgovine nego metalni predmeti izvan cjelina: osim navedenih željeznih predmeta nađen je dio noža, te željezni grumenčići ili šljaka, dok je ranije bagerom izbačen ulomak brončane fibule. Valja napomenuti da će cjelovitija analiza nalaza iz ogradnog jarka i groba biti urađena naknadno.

Povijesno gledano, uvažavajući analogije i nalaze novca od Nerve, Trajana, Hadrijana, do Marka Aurelija, i ovaj dio nekropole moramo pripisati domaćemu stanovništvu, plemenu Jaza, pod rimskom okupacijom i to najranije od kraja 1. do u drugu polovicu 2. stoljeća, kada je i između grobova i iznad njih te ogradnog jarka očito nasut sloj (ili vjerojatnije dva sloja) batude, pečene zemlje, dijelova opeka i krupnijega kamena (vidi Sliku 4). Zašto je to učinjeno možemo samo s više ili manje vjerojatnosti nagađati. Šezdesetih godina 2. stoljeća Rimsko Carstvo dolazi zbog nekoliko razloga u veliku krizu. Zbog napada Parta na Armeniju i Kapadokiju Marko Aurelije šalje Lucija Vera s vojskom da smiri krajeve uz Crno more. To je bilo 161. godine, a nakon uspješnog ratovanja i povratka 165/166. g. donose Verovi vojnici sobom u Rim kugu, dok istovremeno upadaju u sjeverne provincije germanska plemena Kvada i Markomana (B. Kanlif 1980, 267, 272-273). Gotovo u isto vrijeme Rimskim carstvom hara epidemija kozica (Thimes Atlas, 17) ili neka od ovih epidemija ili provale barbarskih plemena uzrokom su prestanka upotrebe ovog groblja, premda to ne znači da je cijelo stanovništvo izumrlo: vjerojatno se ostatak stanovništva ove postaje, tj. naselja uz nju, sklonio na neko sigurnije mjesto, dalje od tako prometne glavne ceste kakva je bila ona od Ptujaja do Osijeka (Poetovio-Mursa), sa svim svojim kracima prema svim stranama svijeta. Naime, i ove godine pronašli smo tragove ceste kao i tragove naselja, nedaleko sjevernije od nekropole, uz kuću i vrt Barice Balaško i okolne kuće na sjevernoj strani ceste Koprivnica — Varaždin. Rezimirajući, možemo zaključiti da je sve što nam je do danas poznato u vezi s postajom koja se zvala SUNISTA i nekropolom uz nju vezano uz drugu polovicu 1. i do samoga početka druge polovice stoljeća naše ere.

CITIRANA LITERATURA:

- M. Baum — D. Srećević 1959: Prvi rezultati ispitivanja rimske nekropole u Sasama; Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, 3, Tuzla 1959, 23 i d.
- M. Baum — D. Srećević 1960: Novi rezultati ispitivanja rimske nekropole u Sasama; Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, 4, Tuzla 1960, 3 i d.
- A. Benac 1971: Obre II-Neolitsko naselje butmirske grupe na Gornjem polju; Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu n.s. 26, arheologija, Sarajevo 1971, 5 i d.
- A. Benac 1979: Prelazna zona; u: Praistorija jugoslavenskih zemalja 2, Sarajevo 1979, 363 i d.
- O. Brukner 1981: Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije; Dissertationes et Monographiae 24, Beograd 1981
- J. Chapman 1981: The Vinča culture of South-East Europe — Studies in chronology, economy and society, 2, BAR International Series 117 (II), Oxford, 169 i d.
- Ž. Demo 1982: Rezultati arheoloških iskopavanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice (iskopavanja u 1979. i 1980. godini); Podravski zbornik 82, Koprivnica 1982, 279 i d.
- S. Dimitrijević 1968: Sopotsko-lendelska kultura; Monographiae Archaeologicae 1, Zagreb 1968
- S. Dimitrijević 1978: Neolit u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (pregled stanja istraživanja do 1975. godine); u: Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Znanstveni skup Varaždin 1975, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 2, Zagreb 1978, 71 i d.
- S. Dimitrijević 1979: Sjeverna zona; u: Praistorija jugoslavenskih zemalja 2, Sarajevo 1979, 229 i d.
- S. Dimitrijević 1979A: Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla; u: Corolla Memoriae Iosepho Brunšmid Dicata, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 4, Vinkovci 1979, 133 i d.
- I. Fadić 1984: Antičko staklo u Arheološkoj zbirci franjevačkog samostana u Sinju; Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka, Znanstveni skup Sinj 1980, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 8, Split 1984, 127 i d.
- I. Fadić 1986: Antičko staklo Argyruntuma; katalog izložbe, Katalozi 1, Zadar 1986
- M. Fullr 1967: Kunovec Breg, Koprivnica — rimsko naselje (postaja Sunista?); Arheološki pregled 9, Beograd 1967, 180 i d.
- S. Gabrovec — B. Čović 1987: Zaključna razmatranja; u: Praistorija jugoslavenskih zemalja 2, Sarajevo 1979, 79 i d.
- M. Garašanin 1951: Hronologija vinčanske grupe, Ljubljana 1951
- M. Garašanin 1979: Centralnobalkanska zona; u: Praistorija jugoslavenskih zemalja 2, Sarajevo 1979, 79 i d.
- Z. Gregl 1989: Rimskodobna nekropola Zagreb—Stenjevec; Katalozi Arheološkog muzeja u Zagrebu sv. 3, Zagreb 1989
- I. Horvat-Savel 1984: Poročilo o raziskovanju od leta 1981—1983 v Šafarskem; Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji 12, Ljubljana 1984, 39 i d.
- D. Iveković 1968: Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine; Zbornik Moslavine 1, Kutina 1968, 349 i d.
- A. Jovanović 1984: Rimske nekropole na teritoriji Jugoslavije; Univerzitet u Beogradu — Filozofski fakultet, Centar za arheološka istraživanja knjiga 3, Beograd 1984
- N. Kallcz — J. Makky 1977: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene; Studia Archaeologica 7, Budapest 1977
- B. Kanlf (Cunliffe) 1980: Rimsko Carstvo, narodi i civilizacija; Vuk Karadžić — Jugoslovenska revija, Beograd 1980
- Katalog 40 god SZH: 40 godina arheoloških istraživanja sjeverozapadne Hrvatske; katalog izložbe, Koprivnica 1976
- S. Kolar 1976: Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica; Podravski zbornik 76, Koprivnica 1976, 103 i d.
- P. Koštuflk 1972: Die Lengyel-Kultur in Mähren; Studie AUČSAV 1972—6, Brno 1973
- Z. Marković 1981: Vučedolska kultura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj; Arheološki vestnik 32, Ljubljana 1981, 219 i d.
- Z. Marković 1982: Rezultati istraživanja prethistorijskih lokaliteta oko Koprivnice 1981. godine; Podravski zbornik 82, 239 i d.
- Z. Marković 1984: Prilog poznavanju kontinuiteta naseljavanja terena oko Delova; Podravski zbornik 84, 295 i d.
- Z. Marković 1985: Problem ranog eneolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj; Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu ser. 3 sv. 19, Zagreb 1985, 1. i d.
- Z. Marković 1985 A: Rekonstrukcija uz trasu plinovoda oko Koprivnice i Virja u 1985. godini; Obavijesti HAD god. 17, broj 3, Zagreb 1985, 36 i d.
- Z. Marković 1987: Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko-bilogorske regije (I); Podravski zbornik 87, 143 i d.
- Z. Marković 1988: Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko-bilogorske regije (II); Podravski zbornik 88, 182 i d.
- Z. Marković 1988A: Novi podaci o genezi lasinjske kulture (iskapanje na lokalitetu Seče 1987. godine); Muzejski vjesnik 11, Varaždin 1987, 31 i d.
- Z. Marković 1989: Model kotača iz Miklinovca kod Koprivnice; Muzejski vjesnik 12, Bjelovar 1989, 21 i d.
- Z. Marković 1990: Arheološki nalazi uz Gergeljev mlin u Starigradu; Muzejski vjesnik 13, Bjelovar 1990, 17 i d.
- Z. Marković 1990 A: Povijest istraživanja i pregled nalazišta sjeverozapadne Hrvatske; Općina Koprivnica; Općina Đurđevac; u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske — Sekcija arheologija i preparatora, Varaždin 1990; 9 i d.; 107 i d.; 197 i d.
- Z. Marković 1988: Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz ranobrončanodobnih kultura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj; Znanstveni skup Koprivnica 1986, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb 1990 (u tisku)
- Z. Marković 1990 C: Novi priloci poznavanju neolita sjeverne Hrvatske; Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, Ljubljana 1990 (u tisku)
- Z. Marković 1990 D: Iskopavanja u Kunovec Bregu kraj Koprivnice; katalog izložbe, Koprivnica 1990.
- Z. Marković, Problem kontinuiteta: Problem kontinuiteta stanovništva i kultura sjeverne Hrvatske od ranog neolita do početka brončanog doba; doktorska disertacija obranjena u Ljubljani 1989. godine, Ljubljana 1988 (rukopis)
- Z. Marković — S. Jančević 1989: Zaštitna iskopavanja na lokalitetima u šumi Veliki cimer (Jasenaš kod Koprivnice); Obavijesti HAD god. 21, br. 1, Zagreb 1989, 19 i d.
- Z. Marković — S. Jančević 1990: Bačarov jarak kod Špišić Bukovice, neolitsko naselje; Arheološki pregled 30, Ljubljana 1990 (u tisku)
- P. Medović 1978: Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslovenskom Podunavlju; Dissertationes et Monographiae 22, Beograd 1978
- K. Minchrelter 1984: Pregled arheoloških nalaza na području općine Virovitica; Virovitički zbornik 1234—1984, Virovitica 1984, 81 i d.
- K. Minchrelter 1986: Pepelane, neolitičko i eneolitičko naselje; Obavijesti HAD god. 18, br. 1, Zagreb 1986, 13 i d.
- K. Minchrelter 1990: Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja u Pepelanama godine 1985; Znanstveni skup Koprivnica 1986, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb 1990 (u tisku)
- D. Popović 1981: Keramika starijeg gvozdenog doba u Sremsu; Fontes Archaeologiae Iugoslaviae 4, Beograd 1981
- I. Šarić 1978: Antičko naselje u Petrijancu; u: Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Znanstveni skup Varaždin 1975, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 2, Zagreb 1978, 177 i d.
- I. Šarić 1979: Antičko nalazište u Novačkoj; Podravski zbornik 79, Koprivnica 1979, 139 i d.
- M. Šimek 1982: Dosadašnja arheološka istraživanja u Sigecu; Podravski zbornik 82, 265 i d.
- Thmes Atlas: Atlas svjetske povijesti; dopunjeno izdanje za Jugoslaviju; Cankarjeva založba, Ljubljana-Zagreb 1987
- K. Vinski-Gasparin 1978: Osvrt na istraživanja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj; u: Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Znanstveni skup Varaždin 1975, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 2, Zagreb 1978, 129 i d.

Napomena: crteže na Sl.1,3,4 i T.2-6, te T.1:1,3,4,6 izradio Vladimir Kolarek; crteže na T.1:2,5,7,8 izradio Z. Marković.